

UDK 821.21/.41
Originalni naučni rad

Dr. sc. Muharrem Dayanç
Mr. sc. Alica Arnaut

TANZIMAT DÖNEMİNİN ÜÇ ÖNEMLİ YAZARI HAKKINDA TEMEL BİLGİLER

Özet

Tanzimat devri edebiyatına bütüncül bir gözle bakılabilir ama bu edebiyat dönemi, kendi içinde bazı kategorilere de ayrılabilir. Basit bir sınıflandırma yapmak gerekirse bu dönemi hazırlayan öncü yazarlardan sonra, "Tanzimat'ın birinci nesli" diye isimlendirebileceğimiz İbrahim Şinasi Efendi, Ziya Paşa, Namık Kemal kuşağı akla gelir. Bu üç yazarın hayatı, içinde bulundukları topluluklar ve eserleri birçok yönüyle ortaklık gösterirler. Dolayısıyla bu yazıda bu üç yazar temel nitelikleriyle okuyucuya tanıtılacaktır.

Anahtar Kelime: *Tanzimat, Edebiyat, İbrahim Şinasi Efendi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Hayat, Eser*

TRI ZNAČAJNA KNJIŽEVNIKA IZ PERIODA TANZIMATA

Sažetak

Tanzimatski period turske književnosti moguće je posmatrati u cijelosti, ali je unutar ovog perioda moguće napraviti i klasifikaciju. Ako bismo pravili jednostavnu podjelu, nakon vodećih pisaca, koji su začetnici ovog perioda, na prvom mjestu su književnici: Ibrahim Şinasi Efendi, Ziya Paşa i Namik Kemal. Možemo reći da ova tri književnika predstavljaju "Prvi naraštaj Tanzimata". Život, društvo iz kojeg su izrasli i djela ove trojice književnika ukazuju na mnoge sličnosti u njihovom stvaralačkom radu.. U ovom radu nastojat ćemo dati kratak pregled i osnovne karakteristike književnog stvaralaštva ovih pisaca.

Ključne riječi: *Tanzimat, književnost, İbrahim Şinasi Efendi, Zija Paşa, Namik Kemal, život, djelo*

İbrahim Şinasi Efendi

Hayatı: 1826(?) yılında İstanbul'da dünyaya gelen İbrahim Şinasi Efendi 1828 Osmanlı Rus Muharebesi'nde Şumnu kuşatmasında şehit düşen topçu yüzbaşısı Bolulu Mehmet Ağa'nın oğludur. İlk tahsilini mahalle mektebinde yapan yazar, daha sonra Tophane'deki Fevziye mektebine devam etti. Çocuk denecek bir yaşta (13-14) Tophane Müşirliği Kalemî'ne girdi. Bu kalem onun hayatını ciddi anlamda değiştirdi. Burada İbrahim Efendi'den Arapça; Bursalı Şeyh Zaik'ten Fransızca ve asıl adı Chateuneuf olup daha sonra Reşad adını alan bir mühtediden de Fransızca öğrendi. Bu askerî kurumun başında bulunan müşir (general) Fethi Paşa'nın gözüne giren bu çalışkan genç memur Avrupa'ya öğrenci gönderileceğini duyunca konuyu kendisini seven bu insana açtı. Fethi Paşa konuya olumlu yaklaştı ve bu durum Mustafa Reşit Paşa'ya iletildi. Reşit Paşa'nın da olumlu yanıtından sonra Şinasi'ye Paris yolu açıldı. Devrin padişahı Abdülmecid'ten Şinasi'ye resmî izin çıkmakla birlikte annesine de maaş bağlandı. 1849 yılında Paris'e giden Şinasi burada Fransızcasını ilerlettikten sonra Mustafa Reşit Paşa'nın tavsiyeleri doğrultusunda maliye tahsiline başladı. Fakat bu tahsil öncesinde matematik ve tabiat ilimleriyle de meşgul oldu. Şinasi burada önce De Sacy ve ailesiyle ve daha sonra da bu ailenin aracılığıyla Ernest Renan ve Lamartine ile tanıştı. Bu yeni dostluklar onun dil ve edebiyat konularıyla ilgilenmesine neden oldu. Özellikle Bibliotheque Imperiale ve Doğu Dilleri Okulu'nda daha sonra yayınlayacağı *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye*'nin hazırlıklarını yaptı. (1851-1852) Paris'te doğu bilimleriyle uğraşan insanlarla kurduğu dostluklar sonucunda 25 Haziran 1851 tarihinde *Société Asiatique*'e üye kabul edildi. Bu kurumun en önemli üyelerinden sözlük sahibi Littre ile dostluk kurdu. 1854 yılında İstanbul'a geri döndü. Tekrar Tophane Müşirliği Kalemî'nde çalışmaya başladı. Burada bir rütbe daha yükseldi ve daha sonra Sultan Abdülmecid tarafından Meclis-i Maarif azalığına tayin edildi. Ali Paşa'nın sadrazamlığı sırasında sakalını kestirdiği için görevine son verildi, fakat kısa bir süre sonra velinimetî Reşit Paşa tekrar sadrazam olunca görevine iade edildi.

1865 yılında çıkarmakta olduğu *Tasvir-i Efkâr*'ı Namık Kemal'e bırakarak ikinci defa Paris'e gitti. Bu ikinci Paris seyahatinde; Société Asiatique üyeliğinden ayrıldı ve Littre ile dostluğunu daha da geliştirdi. Şinasi'nin yazmaya başlayıp "tı" harfine kadar tamamladığı iddia edilen fakat bugüne kadar ortaya çıkarılamayan sözlüğünü bu şahsın etkisiyle hazırlamaya başladığı düşünülebilir. 1867 yılında, Abdülaziz'in Paris seyahati sırasında Fuad Paşa tarafından İstanbul'a dönmeye ikna edildi. Yine aynı yıl üçüncü defa Paris'e giden Şinasi 1869 yılında bir daha ayrılmamak üzere İstanbul'a döndü ve kendisini tamamen yayıncılık faaliyetlerine verdi. Bu son dönüşten iki yıl sonra 1871 yılında "ihtilâl-i dimağî" diye adlandırılan beyin tümöründen vefat etti.

Edebî ve Kültürel Faaliyetleri: 19. yüzyılın çok yönlü ve yol açıcı aydınlarından birisi olan Şinasi yeni Türk nesrinin doğuşunu hazırlayan temel şahsiyet de olsa daha çok şair kimliğiyle öne çıkar. Tiyatro ve makale yazarlığı, çevirileri, eleştirileri, sözlükçülüğü, edebiyat tarihçiliği ve bütün bunlarla birlikte Türk kültürüne olan merakını gösteren atasözleriyle ilgili çalışması onu yeni Türk edebiyatının yol açıcı ilk şahsiyeti olarak öne çıkarır. Onun bu edebî özelliklerinin yanı sıra bir diğer özelliği de ilk Türk gazetecilerinden birisi olmasıdır. O sadece yazdığı yazılarla değil bütün yönleriyle gazeteyi yayına hazırlamasıyla yayımcı anlamında da bir gazetecidir.

Tercüme-i Manzume(1859): İlk olarak "Fransız Lisânından Nazmen Tercüme Eylediğim Bazı Eşârdır" başlığıyla yayınlanan ve Türk çevirisi tarihinin ilk çevirilerinden birisi olan bu eserde Şinasi; Racine, Lamartine, La Fontaine, Gilbert ve Fenelon'dan Fransızca manzumeleri Türkçe'ye, ayrıca kendisinin birkaç küçük manzumesini de Fransızca'ya çevirmiştir.

Şair Evlenmesi(1859): Şinasi'nin Saray tiyatrosunda oynanmak için yazdığı ve Türk edebiyatındaki ilk telif tiyatro eseri olan bu eser 1860 yılında Tercüman- Ahvâl'de tefrika edilmiştir.

Tercüman-ı Ahvâl(1860): Şinasi'nin Agah Efendi ile birlikte çıkardıkları bu gazete 22 Ekim 1860 tarihinden itibaren yayınlanmaya başlanır. İlk özel Türk gazetesi olan bu yayın organının yol haritası olarak düşünülebilecek "mukaddime"si Türk edebiyatında ilk makale olarak kabul edilebilir. 24. sayıdan itibaren Şinasi bu gazeteden ayrılır.

Tasvir-i Efkâr(1862): 28 Haziran 1862 tarihinde Şinasi'nin tek başına çıkardığı bu gazete Türk basın tarihinin ikinci özel gazetesidir.

Gazete devrin yenilikçi gençlerini bir araya toplaması bakımından da önemlidir. 1865 yılında Paris'e gidene kadar gazeteyi Şinasi yönetmiş daha sonra onun bıraktığı yerden Namık Kemal devam etmiştir.

Müntehabat-ı Eşâr(1862): Şinasi, *Tasvir-i Efkâr*'ı yayınlamaya başladıktan birkaç ay sonra şiirlerinden yaptığı seçkiyi bu isimle yayınladı.

Durûb-ı Emsâl-ı Osmaniye(1863): Bir kısmını Paris'i ilk gidişinde derlediği bu çalışma bizde ilk karşılaştırmalı atasözleri kitabı olması bakımından önemlidir. Bu eserin ilk baskısında 1500'e yakın atasözü; 300'e yakın da deyim bulunmaktadır. Eserin ikinci ve üçüncü baskılarında bu sayılar ciddi anlamda artar.

Hatimetü'l Eşâr(1871?): Fatin Davut Efendi'nin bu eserini Şinasi'nin yeniden düzenleyip basmaya hazırlandığı ve hatta bir kısmının basıldığı bilinmektedir.

Müntehâbât-ı Tasvir-i Efkâr(1885/1886-1894): Şinasi'nin ölümünden sonra Ebüzziya Tevfik tarafından üç kitap halinde yayınlanan bu eserlerin ilkinde, yazarın siyasi konulardaki yazılarına; ikincisinde Said Efendi ile yaptığı 'Mesele-i mebhûsetün anhâ' tartışmasına; üçüncüsünde ise *Tasvir-i Efkâr*'da çıkan bazı makalelerine yer verilmiştir.

Ziya Paşa

Asıl adı Abdülhamid Ziyaüddin olan Ziya Paşa 1829 yılında İstanbul'da doğdu. Galata Gümrüğü kâtiplerinden Erzurumlu Feridüddin Efendi'nin oğludur. İlköğrenimini *Kandilli Mahalle Mektebi*'nde yaptı. Daha sonra amacı devlet dairelerine eleman yetiştirmek olan *Mekteb-i Ulûm-ı Edebiye*'ye devam etti ve 1845 yılında bu okulu bitirdi. Bu zaman diliminde özellikle lalası İsmail Ağa'nın onun üzerinde büyük bir etkisi vardır. Elli ellibeş yaşlarında olup şiire çok meraklı olan İsmail Ağa, Ziya Paşa ile şiir sanatı arasında köprü kuran ilk amillerden birisi olarak dikkati çeker. Ziya Paşa, bu zatın teşvikleriyle Aşık Ömer, Aşık Garip ve Gevheri gibi şairleri okur. Bütün bunların yanında Arapça ve Farsça da öğrenmeye başlayan Paşa 1845 yılında okulu bitirir bitirmez *Sadâret Mektûbî Kalemî*'ne girer. Burası, bütün Tanzimat dönemi sanatçıları olduğu gibi onun hem şiire olan merakını hem de birçok yönüyle bilgi ve birikimini geliştiren ilk temel mekânlardan birisi olur.

Yine bu kalemde çalışan arkadaşı Tezkireci Fatin Davut Efendi'den aruz öğrenmeye başlayan Paşa'nın bu yıllarda divan edebiyatına olan ilgisi de artmaya başladı.

Ziya Paşa'nın edebiyata ve kültüre olan merakını besleyen ikinci önemli mekân Gümüşhalkalılar, Servililer ve Altınoluklar gibi isimler altında faaliyetlerine devam eden ve dönemin Hafız Müşfik, Alî, Emin Firdevsî, Galip Bey ve Hâlet Bey gibi önde gelen aydınlarının devam ettiği *meyhaneler*dir.

Ziya Paşa'nın kendisini geliştirdiği bir diğer mekân da *Lebib Efendi'nin Konağı*'dır. Mahmutpaşa camisi civarında Lenge Mahallesi'ndeki bu konakta toplanan devrin en önemli âlim ve şairleri arasında Ziya Paşa da vardır.

Ziya Paşa'nın hayatında dikkati çeken ve onun edebî anlamda gelişiminde önemli rol oynayan en önemli yerlerden birisi de *Encümen-i Şuarâ*'dır. 1861 yılında oluşturulan ve her hafta Salı günleri Hersekli Arif Hikmet'in Lâleli'deki evinde bir araya gelen bu şahsiyetler içinde Ziya Paşa ile birlikte dikkati çeken diğer şahsiyetler; Leskofçalı Galip, Osman Şems Efendi, Nevres-i Cedit, Manastırlı Faik, Recaizade Celâl, Hersekli Arif Hikmet, Halet, Hakkı ve Namık Kemal... şeklinde sıralanabilir.

Tekrar Ziya Paşa'nın hayatına geri dönersek onun 1856 yılında Mustafa Reşit Paşa'nın dikkatini çekerek Mabeyn-i Hümayûn'a beşinci kâtip olduğunu görürüz. Daha sonra onun hayatında Ethem Pertev Paşa'nın telkinlerinin etkili olmaya başladığını görürüz. Ziya Paşa, bu paşanın telkinleriyle Fransızca öğrenmeye başlar ve bu uğraşısı zamanla onun bu dilden çeviriler yapmasının yolunu açar.

1858 yılında Reşit Paşa'nın ölümünden sonra onun yetiştirmeleri olan Ali ve Fuat Paşalarla geçinemedi. Fakat temeldeki bu geçimsizliğe rağmen zeki ve hoş sohbet Fuat Paşa'yı her zaman içten pazarlıkça ve kinci Ali Paşa'ya tercih etti. Bu tercih, Ali Paşa'nın sadrazamlıktan alınarak yerine Fuat Paşa'nın sadrazam olmasında rol oynayacak raddeye vardı ve bu durum ömrünün sonunu kadar Ali Paşa'nın kendisini düşman bellemesi sonucunu doğurdu.

1861 yılında Zaptiye Nezareti Müsteşarlığı'na getirildi. Fakat Ali ve Fuat Paşalar onu İstanbul dışına göndermek istiyorlardı. Bu göreve atandıktan 13 gün sonra Atina elçiliğine tayin edildi. Fakat bu şehirde ihtilal havası estiğinden gitmek istemedi ve görevinden istifa etti.

Yine aynı yıl Paşa unvanı ile Kıbrıs mutasarrıflığına atandı. Buranın havası şair ve ailesine iyi gelmedi. Burada ailece sıtmaya tutuldular ve Paşa bu adada bir çocuğunu kaybetti.

1862 yılında Paşa, Kıbrıs'tan İstanbul'a naklini istedi ve Meclis-i Vâlâ azalığı göreviyle bu şehre geri döndü.

Aynı yıl Bosna müfettişliğine tayin edildi, fakat burada da fazla kalamadı ve bir yıl sonra (1863) Amasya mutasarrıfı oldu. Burada oldukça başarılı iki yıl geçirdi, fakat adı bir yolsuzluğa karıştırıldığı için 1865 yılında Canik mutasarrıflığına nakledildi, fakat göreve başlamadan İstanbul'a döndü. Bu şehre dönüşten sonra yeniden Meclis-i Vâlâ azalığına getirildi. Bu zaman dilimi, imparatorluğun kökünden sarsıldığı; Suriye, Sırbistan ve Girit'te ayaklanmaların baş gösterdiği ve Ziya Paşa'nın *Muhbir Gazetesi*'nde hükümete ağır eleştiriler yönelttiği yıllara denk gelir. Bu eleştirilere daha fazla dayanamayan hükümet; Ziya Paşa'yı yeniden Kıbrıs mutasarrıflığına nakleder. (1867) Yine aynı süreçte Erzurum vali yardımcılığına atanan Namık Kemal ile birlikte Paris'e kaçtılar. (17 Mayıs 1867) Paris'te; bu iki dostu eklenen Ali Suavi, Kânipaşazâde Rifat, Agâh Efendi ve Reşat Bey v.b. aydınlar ile birlikte ve Mustafa Fazıl Paşa'nın himayesinde 10 Ağustos 1867 tarihinde *Yeni Osmanlılar Cemiyeti*'ni kurdular. Fakat aynı yıl Abdülaziz'in III. Napolyon'un daveti üzerine bu şehre gelmesi ve bu ziyaret sırasında Fuat Paşa'nın ikna ettiği Mustafa Fazıl Paşa'nın yurda dönmesiyle himayesiz kaldılar. Yeni Osmanlılar ilk yayın faaliyetine Paris'te başladılar. Ziya Paşa Paris'te Namık Kemal'le birlikte *Hürriyet Gazetesi*'ni neşre başladı. (29 Haziran 1868) Namık Kemal 64. sayıdan sonra ayrılınca, bu sayıdan itibaren gazeteyi yalnız çıkardı.

1871 yılında Ali Paşa'nın ölmesiyle İstanbul'a dönen ve önce 1872'de Divân-ı Ahkâm-ı Adliye'de kurulan İcra Heyeti Reisliği'ne; 1873'te de Şûrâ-yı Devlet (Danıştay) üyeliğine tayin edilen Ziya Paşa, Abdülaziz'in tahtan indirilmesine kadar bu görevde kaldı. (1876)

1876'da V. Murat'ın çık kısa süren padişahlığı sırasında Mabeyn Başkâtipliği'ne getirildi, fakat sadrazam Mütercim Rüştü Paşa'nın itirazları sebebiyle bu görevde bir gün kalabildi.

Daha sonra Maarif Müsteşar'lığına getirilen Paşa bu görevde de altı ay kalabildi ve bu zaman diliminde Kânûn-ı Esâsî'nin hazırlanmasıyla meşgul oldu.

1876 yılında II. Abdülhamit'in Padişah olmasıyla Tercüme Heyeti'ne başkanlık yaptı. Ayrıca bu süreçte Namık Kemal ile birlikte Kânun-ı Esâsî Encümeni'nde de çalıştığını belirtmemiz gerekir.

II. Abdülhamit, Sultan Aziz'in tahtan indirilmesinde rol oynadığını düşündüğü insanları İstanbul'dan uzaklaştırmak istiyordu. Bu sebeple azledilen Midhat Paşa ve tutuklanan Namık Kemal'le aynı kategoride değerlendirilen Ziya Paşa da Suriye Valiliği'ne tayin edildi.(1877) Buraya gidişinden 3,5 ay sonra Konya'ya nakledildi. 1878 yılında Adana valiliğine atanan Ziya Paşa 17 Mayıs 1880'de burada vefat eder ve Ulu Cami mezarlığına defnedilir.

Edebî ve Kültürel Faaliyetleri: Tanzimat döneminin şekil ve muhteva bakımından en klâsik yazarı olarak değerlendirebileceğimiz Ziya Paşa'nın edebî türler içinde iltifat ettiği en önemli tür şiirdir. Bize Avrupa'dan gelen türler olan roman ve tiyatroya iltifat etmeyip Türk kültür tarihinde en sağlam ve en eski geçmişe sahip olan şiirde ısrar etmesi bu görüşü destekler. Onun yenilikleri ve eleştirileri bu yüzden daha çok gazete yazılarında/makalelerde yoğunlaşır. Ziya Paşa'nın şiir ve düzyazılarında; siyasî, sosyal ve kültürel eleştiriler ile çeviri ve hatıralar ön plândadır. Ayrıca Ziya Paşa'nın diğer Tanzimat dönemi şairleri gibi devlet adamı ve gazeteci olduğunu da unutmamak gerekir.

Eşâr-ı Ziya(1881): Ziya Paşa'nın 1880 yılında ölümünden sonra damadı Hamdi Bey tarafından yayınlanmıştır. Bu şiirlerin ikinci baskısı 1924 yılında *Külliyât-ı Ziya Paşa* adıyla Süleyman Nazif tarafından yapılmıştır. Bu şiirler, şekil ve muhteva bakımından divan özelliği taşımaktadır.

Tercî-i Bend(1859): Bu isimle kastedilen şiir 1859 yılında yazılmış olanıdır. Çünkü Ziya Paşa bu nazım şeklini sıkça kullanmıştır. Bu şiirde dikkati çeken en önemli nokta Avrupalı bir yaklaşımla kainata bakıştır.

Terkib-i Bend(1870): Ziya Paşa tarafından Bağdatlı Rûhî'nin *Terkib-i Bend*'ine nazire olarak yazılmıştır. Bu şiirde kötümser bir görüşle yaşanan hayatın felsefesi yapılır.

Zafername(1867-1870): Siyasî bir hicivdir ve üç bölümden meydana gelir. 1867 yılında Cenevre'de yazılmaya başlanan bu eser 1870'de yine aynı şehirde tamamlanır. Eser Ali Paşa'nın Girit siyasetini hicvetmek için kaleme alınmıştır.

Harabat(1875): Üç ciltlik bir divan edebiyatı antolojisidir ve "mukaddime" kısmı çok önemlidir. Bu bölüm modern manada yazılmış ilk edebiyat tarihi olarak kabul edilir. Birinci cildi Osmanlı ve Çağatay sahasındaki Türkçe, Farsça ve Arapça kasidelere; ikinci cildi yine aynı sahalardaki bu üç dilden değişik şiirlere; üçüncü cildi yine bu sahalardaki Türkçe ve Farsça mesnevilere ayrılmıştır.

Arz-ı Hâl(1867): Ziya Paşa'nın Londra'da iken Abdülaziz'e sunduğu Osmanlı Devleti'nin bütün felaketlerinden Ali Paşa'nın sorumlu tutulduğu bir dilekçedir. Daha sonra kitapçık olarak da basılmıştır.

Şiir ve İnşâ(1868): 7 Eylül 1868'de Londra'da Hürriyet Gazetesi'nde yayınlanmıştır. Bu makalede Ziya Paşa halk şiirine ilk defa dikkati çekmiştir.

Veraset-i Saltanat-ı Seniyye(1868): "Veraset Mektupları" adıyla da bilinen bu mektuplar, o sıralarda değiştirilen veraset kanunlarıyla mağdur edilen Mustafa Fazıl Paşa'nın hak ve hukukunu korumak için yazılmıştır.

Rüya(1868): Ekim 1868'de Hürriyet'te yayınlanmıştır. Sade ve doğal bir dille yazılan bu makalede ana kahraman yine Ali Paşa ve ana tema onun kötü siyasetidir.

Defter-i Âmâl(1881): Ziya Paşa'nın Emile tercümesi için hazırladığı bu önsözde çocukluğunu ve hatıralarını anlatır. Avrupâî hatırat edebiyatının ilk örneğidir.

Endülüs Tarihi(1863): Viardot'tan çevrilip dört cilt olan bu eserin ilk iki cildi 1863; diğer iki cildi ise 1887'de neşredilmiştir. Çeviri oldukça süslü bir dile sahiptir.

Engizisyon Tarihi(1882): Theophile Lavallée ve Chéuel'den yapılan ve oldukça sade bir dile sahip olan bu çeviride İspanya'daki Engizisyon mahkemelerinin durumu ele alınır. Fakat eserde Musevilere yapılan zulümlere yer verilmiş, üzmemek gibi bir sebep ileri sürülerek Müslümanlara yapılanlara değinilmemiştir.

Emile(1870): Rousseau'dan yapılan bu çeviri 1870'de İsviçre'de hazırlanmış ve yayınlanmamıştır.

Tartüffe veya *Riyanın Encamı*(1886): Ziya Paşa'nın Adana valisiyken Molieré'den çevirdiği bu eser hece vezniyle ve kafiyesizdir.

Telemaque(?): Fenelon'dan yapılan bu çeviri bugün kayıptır ve basılmamıştır. Ebüzziya'ya göre bu çeviri Yusuf Kamil Paşa ve Ahmet Vefik Paşa'nın aynı eserden yaptıkları çevirilerden daha başarılıdır.

Namık Kemal

1840 yılında Tekirdağ'da doğan Namık Kemal, dedesi Abdüllatif Paşa ile birlikte imparatorluk coğrafyasının önemli yerlerini gezer. “Ben anamdan doğdum doğalı gezmeye alıştım” diyen Namık Kemal, Tekirdağ ve Tırhala'nın ardından sırasıyla Afyon, Kıbrıs, Lazistan sancağı (Trabzon), Kütahya, Kars, Sofya gibi şehirlerde çocukluk ve gençlik yıllarını geçirir, fakat dedesinin azillerinde veya tatillerde sürekli dönülen ana mekân İstanbul'dur. Yeni mekânlar, coğrafyalar, kültürler, şahsiyetler Namık Kemal'in devrine bakışını hem daha gerçekçi yapmış hem de geliştirmiştir. Mesela; dedesiyle birlikte gittiği Kars'ta tasavvuf ve edebiyat öğrenmiş; binicilik, cirit, av gibi geleneksel sporlarla meşgul olarak *Cezmi* romanındaki cirit sahnesini buradan devşirmiş, Kırım savaşı sırasında bir genç kızın şahsında tanık olduğu bir hadiseden yola çıkarak da *Vatan Yahut Silistre*'yi yazmıştır. Yine dedesiyle gittiği Sofya'da fıkri yönden ciddi anlamda aşama kaydetmekle birlikte Arapça ve Farsçasını geliştirerek Fransızca öğrenmeye başlamış; bir divan dolduracak kadar şiir yazmış; şairliği için önemli bir gösterge olan mahlas sahibi olmuş ve evlenmiştir. 1856 yılının Eylül ayında dedesinin azli sebebiyle İstanbul'a dönmüş ve Tercüme Odası'na memur olarak girmiştir. Bu yıllar Leskofçalı Galip Bey'i tanıdığı ve etkisini girdiği yıllardır. 1862 yılında onun hayatındaki en büyük devrimi yapacak olan Şinasi ile tanışır ve uzun süre bu şahsiyetin etkisinden kurtulamaz. Bu ilişki, 1865 yılında Paris'e giderken Şinasi'nin *Tasvir-i Efkar*'ı ona emanet etmesi noktasına kadar ulaşır. Bu tarih Namık Kemal'in devletin içinde bulunduğu zor durumdan çıkarılması için düşünülen projenin içine sokar. Bu proje Osmanlı devleti sınırları içinde ilk aydın örgütlenmesi olan “İttifak-ı Hamiyyet” adlı oluşumdur. Daha sonra *Yeni Osmanlılar* adıyla anılmaya devam edecek olan bu oluşumun temel amacı; Meşrutiyetin ilân edilmesini sağlamak ve Osmanlı uyruğunda yaşayan toplulukların hak ve hürriyetlerinin anayasa ile teminat altına alınması şeklinde özetlenebilir. 1867 yılında Mustafa Fazıl Paşa'nın daveti üzerine Paris'e giden Namık Kemal, 19. yüzyılın bu büyümlü mekânıyla birlikte Avrupa'nın değişik şehirlerinde siyasi mücadele ile edebî ve kültürel faaliyetlerle dolu üç seneden sonra 1870 yılında İstanbul'a döner. 1872 yılında *İbret*'i devralır ve bu gazeteye başmuharrir olur. Aynı yıl Gelibolu mutasarrıfı olur, birkaç ay sonra azledileceği bu işe başlamak istemese de başlamak zorunda kalır. 1

Nisan 1873 tarihinde *Vatan Yahut Silistre* Gedikpaşa tiyatrosunda temsil edilir. Görünürde bu tiyatronun kamuoyunda uyandırdığı akis, arka plânda ise V Murat'la olan münasebetleri dolayısıyla 6 Nisan 1873 tarihinde Magosa'ya sürgün edilir. Yaklaşık üç sene sürecek bu sürgün hayatı V. Murat'ın tahta çıkmasıyla son bulur. 30 Mayıs 1876'da İstanbul'a gelen yazar önce Şûrâ-yı Devlet (Danıştay) azalığına getirilir, daha sonra Kanûn-ı Esâsî Encümeni azası olur. 1877 yılında "iki defa tekrarlanan şey, üçüncü defa da tekrarlanır" anlamındaki beyti "iki padişah tahttan indirilmişse üçüncüsü de indirilir" şeklinde yorumlanarak tutuklanır. Yargılama sonucunda beraat eder, fakat İstanbul'a kalması sakıncalı görüldüğünden 10 Temmuz 1877 tarihinde Girit'te oturmak kaydıyla serbest bırakılır. 19 Temmuz 1877 tarihinde kendi isteği üzerine Midilli'de zorunlu ikamete mecbur olur. 18 Aralık 1879'da Midilli mutasarrıflığına atanır. Rum halkının şikâyetleri üzerine buradaki görevinden 15 Ekim 1884'te Rodos mutasarrıflığına nakledilir. Aralık 1887'de de Sakız mutasarrıflığına nakledilen Namık Kemal ve 2 Aralık 1888'de burada vefat eder.

Edebî ve Kültürel Faaliyetleri:

Tanzimat döneminde şiir ve nesri en gür bir sesle kullanan Namık Kemal, ele aldığı konular ve onları işleyiş yönüyle bu dönem sanatçılarından bir adım öne çıkar. Kemal, her şeyden önce şairdir, fakat nesir de onun kaleminden fazlasıyla nasibini almıştır. Tiyatroları, romanları, edebî eleştirileri, tarihî eserleri, makaleleri, eleştirileri, mektupları ve çevirileriyle bu dönemin çok yönlü edebiyatçı ve aydınlarının başında gelir.

Şiirleri: Namık Kemal'in el yazması bir divanının olduğu bilinmekle birlikte; bu divan bir bütün olarak yayınlanmamıştır.

Tiyatroları

Vatan Yahut Silistre(1873): Dört perdelik bir dramdır. Eserde 1853 yılında Osmanlı-Rus savaşı sırasında Silistre kalesinin kahramanca savunulması anlatılır.

Akif Bey(1874): Beş perdelik bir oyundur. Eserde, bir harp gemisinin kahraman bir süvarisi olan Akif Bey'in ihanete uğraması anlatılır.

Zavallı Çocuk(1874): Üç perdelik bir oyundur. Eserde, anne babasının zoruyla görmeden evlendirilen bin genç kızın hikâyesi anlatılır.

Gülñihal(1875): Beş perdelik bir oyundur. Eserde, taşrada zalim bir sancak beyi olan Kaplan Bey'in halka yaptığı eziyetlere halkın gösterdiği direniş anlatılır.

Celâlettin Harzemşâh(1875): On beş perdelik bir oyundur. Konusunu Harzemşâhlar devletinin son hükümdarı Celâlettin Harzemşâh'ın hayatından ve Moğollara karşı verdiği savaşlardaki kahramanlıklardan alır.

Kara Bela(1910): Beş perdelik bir oyundur. Eserde, Hindistan'da Babürlüler Devleti'nin sarayındaki haremağalarının çevirdiği değişik entrikalar anlatılır.

Romanları

İntibah(1876): Namık Kemal'in ilk romanı olan bu eserde iyi yetiştirilmiş/eğitim almış bir genç olan Ali Bey'in kötü bir kadın olan Mehpeyker'e tutulması sonucunda yaşadığı olumsuzluklardan duyduğu pişmanlık ele alınmaktadır.

Cezmi(1880): Namık Kemal'in ikinci romanı olan bu eser konusunu XVI. yüzyılda II. Selim devrinde başlayıp aralıklarla devam eden Osmanlı İran savaşlarından alır. Eser temelde İslâm Birliği fikrini savunur.

Tarihî Eserleri

Barika-i Zafer(1872): 1862 yılı Ramazanında kaleme alınan bu eser, yazılışından yaklaşık on yıl sonra yayımlanır. Eserde sanatkârane bir üslupla İstanbul'un fethi anlatılır.

Devr-i İstilâ(1866): Yazar, eseri 1866 yılı Ramazanında Ebüzziya Tevfik'e dikte ettirmek suretiyle kaleme alır. Eserde, Osmanlı Devleti'nin Kanuni Sultan Süleyman'a kadarki dönemi anlatılır. Dili bir önceki esere göre daha sadedir.

Evrak-ı Perişan(1884): Eser, Selâhaddin-i Eyyubî, Fatih Sultan Mehmet ve Yavuz Sultan Selim'in biyografilerinden oluşur.

Tercüme-i Hâl-i Emir Nevruz(1884): Bu eserde, İlhanlılar devri Emirlerinden Nevruz'un biyografisi anlatılır.

Kanije(1874): Ahmet Nafiz takma adıyla yayımlanan bu eser Kanije Kalesinin savunmasında Tiryaki Hasan Paşa'nın kahramanlıklarını ele alır.

Silistre Muhasarası(1873): Yine Ahmet Nafiz takma adıyla yazılan bu eser Silistre kuşatmasına katılmış bir subayın hatıralarını dayanarak hazırlanmıştır.

Osmanlı Tarihi(1888): En son baskısı dört cilt olarak yapılan bu eserin birinci cildinde, Osmanlıların doğuşu, Ertuğrul, Osman ve Orhan Beyler; ikinci cildinde, I. Beyazıt ve Fetret devri; üçüncü cildinde, Çelebi Sultan Mehmet ve II. Murat zamanı; dördüncü ciltte ise Fatih Sultan Mehmet anlatılır.

Sonuç

İbrahim Şinasi Efendi, Ziya Paşa ve Namık Kemal Tanzimat dönemi edebiyatının birinci nesline mensupturlar. Bu üç yazar, hem eskinin devamı hem de yeninin müjdecisi olarak değerlendirilebilirler. Üçünün de Batı'ya seyahat yaparak bu toprakları gözleriyle görmeleri, Doğu dillerinin yanı sıra Batı dillerini de bilmeleri ve Batı dillerinden (Fransızca) çeviri yapmaları mühimdir. Yine çok yönlü kişilikleri, gazete ve gazetecilik faaliyetleri ile ilgilenmeleri, bir yönüyle mutlaka tiyatroyla bağ kurmaları, toplumun ve edebiyatın temel konu ve sorunlarına kafa yorup bunlara çözüm bulma çabaları akla gelen diğer benzerliklerdir. Üç yazarı birlikte okumak bu dönemi anlamayı kolaylaştıracak ve okuyucuda yeni ufuklar açacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Akün, Ömer Faruk (1978). “Şinasi”, **İslâm Ansiklopedisi**, (Cilt: 11), İstanbul: TDV Yayınları.
- Akün, Ömer Faruk (1993). “Namık Kemal”, **İslâm Ansiklopedisi**, (C. 9), İstanbul: TDV Yayınları.
- Akyüz, Kenan (1995). **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri**. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Bilgegil, M. Kaya (1979). **Ziya Paşa Üzerinde Bir Araştırma**, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Enginün, İnci (2006). **Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan**

- Cumhuriyet’e (1839-1923).** İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Göçgün, Önder (1987). **Nâmık Kemal.** Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
 - Göçgün, Önder (1999). **Nâmık Kemal’in Şairliği ve Bütün Şiirleri.** Ankara: AKM Yayınları.
 - Göçgün, Önder (2001). **Ziya Paşa’nın Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Bütün Şiirleri ve Eserlerinden Açıklamalı Seçmeler.** Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
 - Göçgün, Önder (2007). **Belgelerle Yeni Türk Edebiyatı Tarihi.** Ankara: Nisan Yayınları.
 - Kayaoğlu, Tacettin (1998). **Türkiye’de Tercüme Müesseseleri.** İstanbul: Kitabevi Yayınları.
 - Kerman, Zeynep (2009). **Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri.** İstanbul: Dergâh Yayınları.
 - Kolcu, Ali İhsan (2004). **Tanzimat Edebiyatı 1 Şiir.** Ankara: Salkımsöğüt Yayınları.
 - Kolcu, Ali İhsan (2005). **Tanzimat Edebiyatı 2 Hikâye ve Roman.** Ankara: Salkımsöğüt Yayınları.
 - Korkmaz, Ramazan(ed) (2009). **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı.** Ankara: Grafiker Yayınları.
 - Okay, Orhan (2005). **Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı.** İstanbul: Dergâh Yayınları.
 - Özön, Mustafa Nihat (1997). **Namık Kemal ve İbret Gazetesi.** İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
 - Parlatır İsmail-Çetin Nurullah (2005). **Şinasi Bütün Eserleri.** Ankara: Ekin Kitabevi.
 - Parlatır, İsmail-Enginün, İnci-Ercilasun, Ahmet Bican-Kerman, Zeynep-Uçman, Abdullah-Çetin, Nurullah (2006). **Tanzimat Edebiyatı.** Ankara: Akçağ Yayınları.
 - Tanpınar, Ahmet Hamdi (1956). **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi.** İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

- Tuncer, Hüseyin (1996). **Arayışlar Devri Türk Edebiyatı I Tanzimat Edebiyatı**. İzmir: Akademi Kitabevi
- Uçman, Abdullah (1998). “Şinasi”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, (Cilt: 8)İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Uçman, Abdullah (2003). “Tanzimat ve Servet-i Fünûn Dönemi Türk Edebiyatında Eleştiri”, **Hece Dergisi Eleştiri Özel Sayısı**. Ankara: Hece Yayınları.
- Yalçın, Alemdar (1985). **II. Meşrutiyet’te Tiyatro Edebiyatı Tarihi**. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Yıldız, Saadettin (2006). **Tanzimat Dönemi Edebiyatı**. Ankara: Nobel Yayınları.
- Ziya Paşa Maddesi (1998). **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, (Cilt: 8)İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ziyad Ebüzziya (1997). **Şinasi**. İstanbul: İletişim Yayınları.

Recenzent: dr. sc. Hanife Özer, Univerzitet Abant İzet Baysal, Balu, Turska
Lektor: dr. sc. Lemi Akın